

Іванов В. В. викладач педагогіки та психології предметно-циклової комісії психолого-педагогічних дисциплін, Балтський педагогічний фаховий коледж <https://orcid.org/0000-0002-8200-5045>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ТА ДИНАМІКИ РОЗВИТКУ ЦІЛЕЙ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті подано результати емпіричного дослідження психологічних особливостей змісту та динаміки розвитку цілей навчальної діяльності майбутніх вчителів початкових класів та оцінку їхнього взаємозв'язку з мотивацією та успішністю професійного навчання.

Ключові слова: *ціль; мотивація; академічна успішність; розвиток; навчально-професійне навчання; вчитель початкових класів.*

Вступ. Відповідно до теорії та методології діяльнісного підходу, аналіз цілей навчальної діяльності є актуальним та значущим питанням для розуміння процесу навчально-професійного розвитку. Аналіз категорії діяльності як психологічної функціональної системи передбачає виокремлення у ній функціональних блоків, серед яких цілі та мотиви посідають особливе місце. Зокрема, мета є ключовим та визначальним, тобто системоутворюючим чинником формування та функціонування будь-якої системи. Мотивація є головною та гранично комплексною системою детермінант для усіх аспектів ініціювання та розгортання, структури та генези навчальної діяльності. Значення функціонального блоку цілей визначається тим, що він спрямовує діяльність, забезпечує досягнення її результату, у комплексі з мотивацією визначає формування особистісного змісту діяльності, що реалізується.

Метою статті є презентація та обговорення результатів емпіричного дослідження психологічних особливостей змісту та динаміки розвитку цілей навчальної діяльності майбутніх вчителів початкових класів.

Теоретичне підґрунтя. Сучасна психологія характеризується різноманіттям досліджень, присвячених проблематиці цілей та мотивації навчальної, навчально-професійної та професійної діяльності. Аналіз ролі

цільового блоку у реалізації навчально-професійної діяльності дозволяє стверджувати про таке. Формування у студентів орієнтації на навчальні цілі підвищує сприйняття ними самоєфективності та мотивації навчання [10]; переведення цілей навчання на рівень індивідуальних, особистісно-значущих підвищує залученість студентів до процесу навчання та позитивно впливає на зростання академічної успішності [14]. Крім цього, ефективність професійної підготовки в ЗВО зростає з розвитком здатності до саморегуляції поставлених студентом цілей навчання [7]. Важливе місце цілі посідають і в умовах професійної педагогічної діяльності. Наприклад, розвиток здатності до цілепокладання позитивно впливає на адаптацію до професійної діяльності молодих фахівців [12], формування позитивного ставлення вчителя до класу та переживання результатів навчання [18], збереження та розвиток мікроклімату у школі.

Багато досліджень присвячено аналізу проблеми мотивації навчально-професійної та професійної діяльності. Мотивація навчання впливає формування ставлення студентів до саморозвитку, самоосвіти і самореалізації, зміну уявлень студентів себе у процесі професійної підготовки [1; 13], позитивну адаптацію до навчання у ЗВО [8; 15; 16]. Вона впливає як на характер ставлення студентів до

процесу навчання [11], а й у його результативність [2; 5].

Важливим напрямом досліджень є оцінка ролі мотивації у формуванні готовності до професійної діяльності - освоєння професійних компетенцій [6], компетенцій, що забезпечують інноваційну активність майбутнього професіонала. Так само, наприклад, характер цінностей та переконань студентів розглядається як важлива умова формування уявлень студентів про професійну самоефективність [9]. Мотивація сприймається і як чинник, що впливає на ефективність професійної діяльності, формування психологічної системи діяльності вчителя. Вона посідає значне місце у роботі вчителя з учнями - у розвитку їхньої мотивації навчання [20]. При цьому мотивація педагогічної діяльності вчителя характеризується нелінійністю та нерівномірністю розвитку.

Академічна успішність часто розглядається у контексті впливу, що здійснюється неї мотивацією навчання. Однак і сама успішність навчання є предметом багатьох досліджень. Предметом дослідження є вплив нових інформаційних технологій на академічну успішність, вплив на неї вольового регулювання діяльності, стилів сімейного виховання [3]. Важливим напрямом досліджень є вивчення ставлення студентів до ефективності свого навчання – оцінка їхніх уявлень про академічну успішність [4], динаміка зміни цих уявлень в процесі навчання, а також вивчення впливу соціально-економічного статусу сім'ї на ставлення студентів до самоефективності навчання [19] та ін.

Різноманітність згаданих досліджень ще раз підтверджує особливе місце цілей та мотивації у структурі діяльності. Тим часом переважна увага у дослідженнях приділяється проблемі мотивації та її впливу на успішність навчальної та професійної діяльності педагога. Значно менше вивчаються питання розвитку цілей у навчально-професійному навчанні педагога.

Методи дослідження – експеримент, аналіз результатів діяльності, методи математичної статистики.

Результати та обговорення. У цьому дослідженні здійснювався аналіз динаміки цілей навчальної діяльності в процесі навчання у педагогічному ЗВО. Це передбачає не лише характеристику динамічних особливостей розвитку цілей, а й встановлення їхнього зв'язку з мотивацією та успішністю навчальної діяльності. Необхідність постановки та вирішення зазначених завдань обґрунтовується тим, що з позиції теорії системогенезу мета є системоутворюючим чинником діяльності. Чи буде тут виникати суперечність між уявленням про поточний (освоєння освітньої програми) та майбутній (педагогічна діяльність) результат навчально-професійного розвитку? Таким чином, предметом цього дослідження є розвиток мотиваційно-цільового блоку навчальної діяльності в процесі професійної педагогічної освіти.

У дослідженні (N=118) взяли участь респонденти віком від 17 до 22 років, 99% з яких жіночої статі; студенти 1 курсу навчання - N=42 у віці від 18 до 19 років, 2 курсу навчання - N=24 у віці від 18 до 20 років, 3 курсу навчання - N=27 у віці від 19 до 21 року, 4 курсу навчання - N=25 у віці від 20 до 22 років. Використовувалися емпіричні методи, що дозволяють оцінити значущість та зміст цілей навчальної діяльності (анкета «Мета у навчальній діяльності»), мотивацію навчання («Методика діагностики мотивації вчення та емоційного ставлення до вчення» А.Прихожан).

Отримані дані дозволяють оцінити динаміку значущості цілей навчання студентів. Вимірюваний показник відображає значущість нормативного результату навчання у ЗВО - готовність до педагогічної діяльності у школі. Отримані результати дозволяють стверджувати про поступове зниження значущості нормативних цілей в процесі навчання у ЗВО. Нелінійність динаміки значущості проявляється у тому, що на 3 курсі спостерігається короткочасне зростання значущості цілей навчання, що може бути

Питання психології

інтерпретовано як результат тривалого включення студентів до інтенсивної педагогічної практики. Саме на 3 курсі студенти профілю «Початкова освіта» проходять практику на посаді вчителя, проводять уроки у школі. Одним із найбільш значущих результатів практики є усвідомлення невідповідності актуального рівня розвитку вимог професії. Це

призводить до розбудови психологічної системи діяльності. Цей результат підтверджує отримані раніше дані про роль педагогічної практики в процесі професіоналізації студентів.

Важливі висновки можна зробити при зверненні до показника варіативності значущості цілей навчальної діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Зміна значущості цілей навчальної діяльності в процесі навчання у ЗВО

Курс навчання							
1		2		3		4	
Mx	Cv	Mx	Cv	Mx	Cv	Mx	Cv
2,6	19	2,2	28	2,4	22	1,6	45

Примітка. Mx – середнє арифметичне; Cv – коефіцієнт варіації. Показник Cv: 0-10 – низька варіативність, 11-20 – середня, ≥ 21 – висока.

З кожним курсом навчання наростає варіативність значущості цілей навчальної діяльності, що переривається на 3 курсі. Це свідчить про те, що в процесі навчання зростає роль індивідуальної інтерпретації цілей, що нормативно визначаються. При цьому до кінця навчання способи інтерпретації цілей максимально поляризуються за вектором прийняття-неприйняття педагогічної діяльності у школі. На 3 курсі при короткочасному зростанні значущості нормативних цілей навчання спостерігається короткочасне зниження варіативності їхніх оцінок студентами. Це свідчить про те, що тривала педагогічна практика впливає на більшість студентів, які усвідомлюють невідповідність між актуальним та необхідним рівнями професійного розвитку.

Звернемося до результатів аналізу мотивації навчання студентів, які по-різному оцінюють значущість нормативних цілей навчання. Насамперед зробимо пояснення щодо диференціації студентів різних курсів за рівнем значущості нормативних цілей навчання. Вибірку кожного курсу було поділено на підгрупи: перша - студенти з низькою значущістю нормативних цілей, друга - із високим значущістю. Це дозволяє коректно визначити специфіку мотивації навчання студентів із різною значущістю нормативних цілей навчання.

Подані у таблиці 2 результати дозволяють виокремити специфічні особливості мотивації навчання студентів.

Таблиця 2

Мотивація навчання студентів із різною значущістю навчальної діяльності

Курс	Значущість	Показник 1			Показник 2			Показник 3			Показник 4		
		Mx	Cv	p	Mx	Cv	p	Mx	Cv	P	Mx	Cv	p
1	низка	30,7	13	U=165	29,1	12	U=131	30,8	11	U=12	28,8	7	U=151
	висока	29,2	11		29,1	13		28,3	11		0*	31,5	
2	низка	27,3	14	U=52	28,8	8	U=33	28,8	12	U=47	29,8	11	U=33*
	висока	29,5	9		27,1	10		30,7	14		27,2	13	
3	низка	18,1	19	U=71	19,8	16	U=64	18,6	10	U=78	19,9	16	U=41*
	висока	20,7	21		20,4	19		17,9	25		17,3	20	
4	низка	13,1	25	U=36*	15,3	29	U=66	12,6	12	U=54	16,1	18	U=21*
	висока	14,7	20		18,4	20		11,2	15		12,6	14	

Примітка. * - $p \leq 0,05$; ** - $p \leq 0,01$; *** - $p \leq 0,001$. Показники: 1 – пізнавальна активність; 2 – мотивація досягнення; 3 - тривожність щодо процесу та результатів навчання; 4 - гнів щодо процесу та результатів навчання.

Зростання відмінностей у мотивації пізнавальної активності (показник 1) призводять до того, що на 4 курсі спостерігаються статистично достовірні

відмінності у рівні виразності цього показника. Це вказує на затребуваність у студентів із високим рівнем прийняття цілей вивчення змісту освітньої програми,

що добре узгоджується з високою варіативністю показників значущості цілей на 4 курсі після проходження педагогічної практики. Усвідомлення суперечності між актуальним та необхідним рівнями професійного розвитку студентами з високим прийняттям цілей навчання призводить до зростання їхньої пізнавальної активності. Остання спрямована на освоєння тих розділів освітньої програми, щодо яких усвідомлюється недостатність знань. Відсутність на кожному курсі статистично значущих відмінностей у мотивації досягнення (показник 2) свідчить, що студенти кожної порівнюваної групи визначають як найближчу життєву перспективу трудову діяльність. Однак відмінності виявляються з метою майбутньої діяльності. Наприклад, на 1 курсі студенти з низькою значущістю нормативних цілей результат навчання вбачають у тому, щоб «навчитися писати навчальні програми», «уникати проблем у роботі», «як бути викладачем» тощо; студенти із високою значущістю вбачають результат навчання у «методиці навчання, виховання», «навчитися професії, методиці навчання», «методиці навчання, розуміти дітей, знати психіку дітей» і т. п. До 4 курсу уявлення студентів із високою значущістю нормативних цілей мало змінюються, тоді як у групі студентів із низькою значущістю спостерігається дифузія цілей. Вона виявляється у втраті конкретики уявлення про результати навчання у ЗВО. Це виявляється у типових цілях - «навчитися усього, що хочу», «усьому, що потрібно у професії», «знання для роботи та для життя», «організації своєї роботи».

Відмінності між групами у тривожності за процес і результати навчання (показник 3) є статистично значущими лише на 1 курсі. Очевидно, це пов'язано з адаптацією до нових умов навчання та більш високою тривожністю, що виникає у ситуації менш чітких уявлень про результати навчання. Починаючи з 2 курсу, різна значущість для студентів нормативних цілей супроводжується статистично значущими

відмінностями у гніві по відношенню до процесу та результату навчання (показник 4). Це свідчить, що низька значущість нормативних цілей призводить до зростання негативних переживань щодо процесу результату навчання. Це узгоджується з ідеєю про те, що неприйняття нормативних умов навчання призводить як до наростання суперечностей щодо змісту діяльності, так і до формування неадекватної психологічної системи діяльності.

Вивчення зв'язку уявлень про нормативні цілі навчання з академічною успішністю - не менш важливий аспект цієї проблеми. Під час аналізу було встановлено слабкий зв'язок між прийняттям студентами нормативних цілей навчання та академічною успішністю (1 курс - $r=0,23$, 2 - $r=-0,23$, 3 - $r=0,27$, 4 - $r=-0,17$). При цьому лише на 3 курсі зв'язок між показниками є статистично значущим на рівні $p \leq 0,05$. Отриманий результат не повинен розглядатися як суперечність з декількох причин.

Вище було показано, що студенти не формулюють як значущі цілі навчання отримання високих академічних оцінок - навіть дифузні цілі студентів 4 курсу пов'язані з майбутніми досягненнями та результатами. Також було встановлено, що не лише академічна успішність не відображає результати реального прогресу професійного навчання, а й самі студенти не розглядають її як адекватне відображення успішності навчання. Отриманий результат дозволяє сформулювати ідею про те, що до змісту професійного навчання студентів необхідне внесення коректив, пов'язаних із реальною оцінкою їхньої професіоналізації. Йдеться як про перегляд не лише традиційних методів оцінки проміжної успішності, а й підсумкової оцінки освоєння освітньої програми.

Висновки. Встановлено, що динаміка значущості нормативних цілей навчання у ЗВО має спадаючий нерівномірний характер. Важливу роль у зміні значущості цілей відіграє педагогічна практика на 3 курсі. Вона призводить до усвідомлення

суперечності між актуальним та необхідним рівнями професійного розвитку. Відсутність усвідомлення такої суперечності призводить до того, що до кінця навчання зростає кількість студентів, уявлення про цілі навчання яких мають дифузний характер.

Аналіз мотивації студентів з різною значущістю нормативних цілей показав наростаючі відмінності в емоційному відношенні до процесу та результату навчання. Зниження значущості нормативних цілей навчання призводить до зростання переживань щодо відповідності процесу та результату навчання потребам студентів. Оцінка зв'язку значущості нормативних цілей навчання та академічної успішності підтвердила наявні дані про низьку надійність використання академічної успішності для оцінки процесу та результату навчання у ЗВО. Це свідчить про необхідність розширення способів оцінки формування професійних компетенції в умовах вищої педагогічної освіти.

Проведене дослідження містить низку обмежень. Насамперед це стосується вибірки - студенти профілю «Початкова освіта». Тому отримані результати та висновки поширюються на студентів, які планують роботу на посаді вчителя

початкових класів. З огляду на це актуальним є порівняльний аналіз зміни уявлень про нормативні цілі навчання студентів інших педагогічних та непедагогічних профілів. Це вимагатиме і розширення способів оцінки успішності навчання, які містять, наприклад, методи експертного оцінювання. Важливим аспектом обговорюваної проблеми є проведення порівняльного аналізу отриманих даних з особливостями зміни уявлень про нормативні цілі студентів, які завершують у 2022-2023 навчальному році цикл навчання, специфікою якого є збільшення обсягу практики, що може призвести до зміни динаміки формування психологічної системи діяльності, окремих її компонентів (цілей, мотивів діяльності тощо).

Отримані результати можуть бути використано в процесі психолого-педагогічного супроводу, консультування студентів та викладачів педагогічного ЗВО. Завдання супроводу та консультування можуть стосуватися проблем адаптації до процесу навчання, проміжної та підсумкової атестацій, зміни мотивації навчання, зміни профілю навчання та ін.

Список використаних джерел

1. Aguayo-Estremera R., Miragaya-Casillas C., Correa M., Ruiz-Villaverde A. (2021) Spanish Adaptation of the Self- and Other-Interest Inventory in Academic Settings. *The Spanish Journal of Psychology*. Vol. 24. e36. DOI:10.1017/SJP.2021.29
2. Balogun A.G., Balogun S.K., Onyencho C.V. (2017) Test Anxiety and Academic Performance among Undergraduates: The Moderating Role of Achievement Motivation. *The Spanish Journal of Psychology*. Vol. 20. e14. DOI:10.1017/sjp.2017.5
3. Batool S.S. (2019) Academic achievement: Interplay of positive parenting, self-esteem, and academic procrastination. *Australian Journal of Psychology*. Vol. 72. Iss. 2. DOI:10.1111/ajpy.12280
4. Cobo-Rendón R., Pérez-Villalobos M.V., Páez- Rovira D., Gracia-Leiva M. (2020) A longitudinal study: Affective wellbeing, psychological wellbeing, self-efficacy and academic performance among first-year undergraduate students. *Scandinavian Journal of Psychology*. Vol. 61. Iss. 4. DOI:10.1111/sjop.12618
5. Datu J.A.D. (2017) Peace of Mind, Academic Motivation, and Academic Achievement in Filipino High School Students. *The Spanish Journal of Psychology*. Vol. 20. e22. DOI:10.1017/sjp.2017.19
6. Datu J.A.D., King R.B., Valdez J.P.M. (2018) Psychological capital bolsters motivation, engagement, and achievement: Cross-sectional and longitudinal studies. *The Journal of Positive Psychology*. Vol. 13. Iss. 3. DOI:10.1080/17439760.2016.1257056
7. Fryer L.K., Ginns P., Walker R. (2014) Between students' instrumental goals and how they learn: Goal content is the gap to mind. *British Journal of Educational Psychology*. Vol. 84. Iss. 4. DOI:10.1111/bjep.12052

8. Fryer L.K., Vermunt J.D. (2018) Regulating approaches to learning: Testing learning strategy convergences across a year at university. *British Journal of Educational Psychology*. Vol. 88. Iss. 1. DOI:10.1111/bjep.12169
9. Green R.A., Morrissey S.A., Conlon E.G. (2017) The values and self-efficacy beliefs of postgraduate psychology students. *Australian Journal of Psychology*. Vol. 70. Iss. 2. DOI:10.1111/ajpy.12173
10. Grosemans I., Coertjens L., Kyndt E. (2018) Work-related learning in the transition from higher education to work: The role of the development of self-efficacy and achievement goals. *British Journal of Educational Psychology*. Vol. 90. Iss. 1. DOI:10.1111/bjep.12258
11. Hernesniemi E., Rätty H., Kasanen K., Cheng X., Hong J., Kuittinen M. (2019) Students' achievement motivation in Finnish and Chinese higher education and its relation to perceived teaching-learning environments. *Scandinavian Journal of Psychology*. Vol. 61. Iss. 2. DOI:10.1111/sjop.12580
12. Lee C.M., Reissing E.D., Dobson D. (2009) Work-life balance for early career Canadian psychologists in professional programs. *Canadian Psychology/ Psychologie canadienne*. Vol. 50. Iss. 2. DOI:10.1037/a0013871
13. Lyndon M.P., Medvedev O.N., Chen Y., Henning M.A. (2019) Investigating stable and dynamic aspects of student motivation using generalizability theory. *Australian Journal of Psychology*. Vol. 72. Iss. 2. DOI:10.1111/ajpy.12276
14. Martin A.J., Collie R.J., Mok M.M.C., McInerney D.M. (2015) Personal best (PB) goal structure, individual PB goals, engagement, and achievement: A study of Chinese- and English-speaking background students in Australian schools. *British Journal of Educational Psychology*. Vol. 86. Iss. 1. DOI:10.1111/bjep.12092
15. Noyens D. et al. (2019) The directional links between students' academic motivation and social integration during the first year of higher education. *European Journal of Psychology of Education*. Vol. 34. Iss. 1. DOI:10.1007/s10212-017-0365-6
16. Núñez J.L., León J. (2016) The Mediating Effect of Intrinsic Motivation to Learn on the Relationship between Student's Autonomy Support and Vitality and Deep Learning. *The Spanish Journal of Psychology*. Vol. 19. e42. DOI:10.1017/sjp.2016.43
17. Ozer S. (2015) Predictors of international students' psychological and sociocultural adjustment to the context of reception while studying at Aarhus University, Denmark. *Scandinavian Journal of Psychology*. Vol. 56. Iss. 6. DOI:10.1111/sjop.12258
18. Wang H., Hall N.C., Goetz T., Frenzel A.C. (2016) Teachers' goal orientations: Effects on classroom goal structures and emotions. *British Journal of Educational Psychology*. Vol. 87. Iss. 1. DOI:10.1111/bjep.12137
19. Xu X., Xia M., Pang W. (2021) Family socioeconomic status and Chinese high school students' test anxiety: Serial mediating role of parental psychological control, learning resources, and student academic self-efficacy. *Scandinavian Journal of Psychology*. 21 June. DOI:10.1111/sjop.12750
20. Zedan R. (2021) Student feedback as a predictor of learning motivation, academic achievement and classroom climate. *Education and self-development*. Vol. 16. №2. DOI:10.26907/esd.16.2.03

Summary

*Ivanov V. teacher of pedagogy and psychology
subject-cycle commission of psychological and
pedagogical disciplines, Balta's Pedagogical College*

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE CONTENT AND DYNAMICS OF THE DEVELOPMENT OF THE GOALS OF EDUCATIONAL ACTIVITIES OF FUTURE TEACHERS OF PRIMARY GRADES

Introduction. *The article presents the results of an empirical study of the psychological features of the content and dynamics of the development of educational goals of future primary school teachers. The materials were obtained on a sample of students of 1-4 years - future teachers of primary classes. The study was aimed at establishing the specifics of the development of educational goals of students of a pedagogical university and evaluating their relationship with motivation and success in professional training. The evaluation of the success of professional training was carried out using indicators of academic success of students.*

Purpose *is presentation and discussion of the results of an empirical study of the psychological features of the content and dynamics of the development of the goals of the educational activity of future primary school teachers.*

Methods - experiment, analysis of activity results, methods of mathematical statistics.

Originality. *It was established that the dynamics of the significance of the normative goals of education in higher education institutions have a declining and uneven character. Pedagogical practice in the 3rd year plays an important role in changing the significance of goals. It leads to awareness of the contradiction between actual and necessary levels of professional development. The lack of awareness of such a contradiction leads to the fact that by the end of the studies, the number of students whose ideas about the goals of their studies are diffuse is increasing.*

The analysis of the motivation of students with different significance of normative goals showed increasing differences in the emotional attitude towards the process and the result of learning. The decrease in the significance of the normative goals of education leads to an increase in concerns about the conformity of the process and the result of education to the needs of students. The assessment of the relationship between the significance of normative learning goals and academic success confirmed the available data on the low reliability of using academic success to evaluate the process and result of learning in higher education institutions. This indicates the need to expand methods of assessment of the formation of professional competences in the conditions of higher pedagogical education.

Conclusion. *The obtained results and conclusions apply to students who plan to work as a primary school teacher. In view of this, a comparative analysis of changes in ideas about the normative goals of education of students of other pedagogical and non-pedagogical profiles is relevant. This will also require the expansion of methods of evaluating the success of training, which include, for example, methods of expert evaluation. An important aspect of the discussed problem is conducting a comparative analysis of the obtained data with the peculiarities of changing the ideas about the normative goals of students who will complete the study cycle in the 2022-2023 academic year, the specifics of which is an increase in the volume of practice, which can lead to a change in the dynamics of the formation of the psychological system of activity, its separate components (goals, motives of activity, etc.).*

Key words: *goal; motivation; academic success; development; educational and professional training; primary school teacher.*

Received/Поступила: 22.02.23.